

Bouwsteen 1: DRIE GEZONDE GRENZEN

Er wordt wat af gevoetbald, op het verhitte speelveld van onze economie. De bal gaat sneller en sneller rond en raast van links naar rechts, in een spel zonder eind. Het spel krijgt steeds meer ruimte: de overheid jaagt het aan. Inmiddels is het voetbalstadion zelfs dag en nacht open, een drukte van belang. Spélen zullen we. Linkse en rechtse politici vechten elkaar de tent uit over de ruimte die we het spel geven; voetbalanalisten zijn er niks bij. De samenleving lijkt wel één groot stadion geworden. De fantastische ruimte *buiten* het stadion zijn we al bijna vergeten – alsof er niet meer is dan de economie. Alsof het leven zou draaien om de economie. Alsof ook maar iemand op zijn doodsbed uitroept: *had ik maar meer gedaan voor de economie!*

Linkse politici maken zich grote zorgen en sturen de overheid het veld op. Afpakken die bal, nee nóg een scheidsrechter erbij. Rechtse politici parkeren de overheid juist op de tribune. Laat gaan dat spel! Kunnen die lijnen niet weg? Het speelveld kan groter! Ondertussen zetten de spelers met de grootste mond het spel naar hun hand, intimideren de scheids, en rammen de kleine spelers aan de kant.

Wat zullen we doen: links of rechts? Als je terugkijkt zie je dat radicaal links, het communisme, uitliep op een totalitaire staat met onevenwichtige productieketens. Zonder prikkels om te creëren, te scheppen, om verder te komen. Na de val van de Berlijnse muur (en het communisme) was het de beurt aan een rechts wondermiddel, het neoliberalisme, als radicale variant van het kapitalisme. We raakten verslaafd aan groei en bezit, maar veel mensen zijn er weinig op vooruit gegaan.

Anders gezegd: de 'gelijkheid' van het communisme heeft gefaald en de 'vrijheid' van het grenzeloze kapitalisme ook.

Rechts en links leggen zich neer bij het falen van het kapitalisme

Rechts wil helemaal niets veranderen aan de rot in de fundamenteën van de economie. Links staart zich blind op de symptomen in plaats van de oorzaken.

Daarmee leggen zowel rechts als links zich neer bij het falen van het kapitalisme.

Scan om Bas Jacobs te lezen: [QR-code](#)

Te veel vrijheid leidt tot verval

"Wanneer geleidelijk aan de vrije marktordening belangrijk wordt en de groei versnelt, begint al snel ook de ongelijkheid in de samenleving toe te nemen en ontstaat er altijd een elite die steeds meer van de vermogensaanwas naar zich toe weet te trekken. De volgende stap is dan dat die elite haar rijkdom begint om te zetten in maatschappelijke en politieke macht," zo legt Van Bavel uit.

"Ze past de spelregels aan voor het eigen gewin. En wanneer ze dan besluit haar geld niet langer in de reële economie te investeren maar liever in niet-productieve activiteiten die haar vermogen of status vergroten – staatsleningen of kunst bijvoorbeeld – dan raakt de economie in verval en begint de levensstandaard te dalen."

Scan om Bas van Bavel te lezen: [QR-code](#)

Het is tragisch. Links en rechts zijn zó opgeslokt door hun eigen perspectief op het verhitte speelveld, lijden zo aan gezichtsvernaauwing, dat ze iets belangrijks uit het oog zijn verloren. De overheid heeft iets heel anders te doen dan de tribune warmhouden of het veld oprennen. *De overheid moet zorgen voor goede, slimme economische spelregels. Doorlopend. Als de overheid achterhaalde spelregels niet bijstelt en vervangt, doet niemand het.*

Maar onze overheid is eind vorige eeuw gaan denken dat economie iets neutraals is, en is daardoor vergeten dat zij het karakter van het spel kan bepalen. *Moet bepalen. Onze economie mist een 'spelregelcommissie' (zoals bij een voetbalbond) die de regels telkens een beetje bijstelt. Om de spelbalans te bewaken, en bijvoorbeeld in te spelen op technologische ontwikkelingen.*

Nieuwe spelregels maken voetbal eerlijker

Met ingang van het nieuwe voetbalseizoen zijn enkele spelregels gewijzigd. De spelregelcommissie van de FIFA hoopt het spel vooral sneller en eerlijker te maken. Een opsomming van de belangrijkste veranderingen.

De economie regeert, onze grondwet zwijgt

Je overdrijft niet als je zegt dat de economie onze samenleving regeert. Dat is niet altijd zo geweest, maar het is wel waar we nu zijn aangeland. "Alles is economie." Hoe kan het dan dat onze overheid de economie als iets neutraals is blijven zien? Dat is niet gek als je weet dat onze grondwet, waarin de rol van onze overheid is vastgelegd, nog steeds zwijgt over de economie. Echt! Onze grondwet regelt de werking van de staat en beschermt de essentie van het samenleven. Dat samenleven, dat staat onder economische hoogspanning – maar onze grondwet zwijgt in alle talen. *Geloof het of niet, maar het woord economie komt in onze grondwet niet voor. Ook niet de woorden schuld of rente. Laat staan groei. Er wordt niets gezegd over bedrijven, aandelen, beurzen of banken.* De grondwet zegt dat het geldstelsel bij wet wordt geregeld – en dat is het zo'n beetje.

Economie: het huishouden van de planeet en haar bewoners

Het woord 'economie' is gemunt door de Griekse filosoof Xenophon. Door het woord oikos (huishouden) te combineren met nomos (regels of normen), vond hij de huishoudkunde uit, en dit idee is vandaag de dag relevanter dan ooit. In deze eeuw hebben we behoefte aan behoorlijk begripvolle leiders die het huishouden van onze planeet kunnen sturen, en die bereid zijn aandacht te besteden aan de behoeften van al haar bewoners.

Scan om Kate Raworth te lezen: [QR-code](#)

Ook de woorden natuur en welzijn komen niet in de grondwet voor. Of een woord als werkdruk. Gelukkig zegt de grondwet wel dat de overheid moet zorgen voor 'de bestaanszekerheid der bevolking en spreiding van welvaart'. En ook voor 'de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu'. Maar dat kan de overheid vandaag de dag natuurlijk alleen als ook de economie dat ondersteunt. Niet dwarsboomt. Als het bij het takenpakket van de overheid gaat horen om doorlopend in de gaten te houden of de economische spelregels nog goed werken; om ze bij te sturen en nieuwe spelregels te bedenken.

Slimme spelregels, die de economie haar werk laten doen zonder dingen kapot te maken.

Hoewel wij leven in een land dat streeft naar bezit en rijkdom, doet onze grondwet of de economie niet bestaat. Hoe kan dat? De laatste grondige bijstelling (1983) werd uitgewerkt tussen 1976 en 1980.¹ Dat is lang geleden. Zeker vanuit economisch perspectief, want vanaf 1980 gingen de remmen los. Daar was onze grondwet niet op voorbereid.

De explosie van het groeidenken in de jaren tachtig

"Iedereen wilde geld verdienen. Steeds meer geld. En het mocht, want we geloofden immers in de vrije markt. In Reagan en Thatcher, in Ruding en Lubbers. Die predikten deregulering, liberalisering en privatisering. Kortom: laat alles maar over aan het vrije spel der maatschappelijke krachten, en het paradijs daalt neer op aarde."

Scan om Jort Kelder (deel 1) te kijken: [QR-code](#)

Terug naar 1980

In 1980 begon een nieuw tijdperk. Het tijdperk waarin het communisme werd verslagen en China toetrad tot de wereldeconomie. En waarin het neoliberalisme de wereld in haar greep kreeg: de overtuiging dat de overheid vooral de economie moet dienen.

Die wereld had na de Grote Depressie en de Tweede Wereldoorlog tientallen jaren van adembenemende economische groei doorgemaakt, waarin de Amerikaanse dollar de wereld veroverde. De welvaart nam enorm toe, totdat in de jaren zeventig de groei stagneerde, ook door twee grote oliecrises. Politici en economen voelden een toenemende druk. Hoe kon de economie nog verder groeien? De strategie werd: meer markt, minder overheid.

Ronald Reagan werd in 1980 president en ging samen met de Britse premier Margaret Thatcher voorop, gevolgd door zo'n beetje alle andere wereldleiders, inclusief onze premier Ruud Lubbers. Want: de strategie werkte. De economische

---

¹ Zie: '[Grondwetsherziening 1983](#)' op [DeNederlandseGrondwet.nl](#).

groei pakte weer op. In Nederland is de economie sinds 1980 zelfs twee keer zo groot geworden.² Maar deze keer pakte het wel anders uit.

Het welzijn van de meeste mensen bleef nu steken.³ Tot 1970 had de groeiende economie zich over de hele wereld ook in een beter leven vertaald, weten we uit historische gegevens. Welvaart zorgde voor welzijn. Maar vanaf 1980 werd dat verband doorbroken. Dat zie je terug in allerlei trends die rond 1980 versnellen. Echt een kanteling. De ene trend iets eerder en de andere iets later – maar als je één rond jaartal wilt aanwijzen, dan is het 1980.

Onze staatsschuld was door die twee grote oliecrises al wat gaan oplopen, en mocht vanaf 1980 exploderen. De economie begon weer te groeien en het leven werd duurder. Vooral de huren gingen omhoog, van zo'n tien procent van je inkomen in 1980 tot bijna veertig procent vandaag.⁴ De wereld raakte in een stroomversnelling. De internationale handel was booming, net als de financiële economie. Na 1980 werd de wereldhandel zes keer zo groot.⁵ De reclamewereld groeide uit tot een heuse industrie. We werkten steeds harder én konden steeds vaker op vakantie (nu veertig procent vaker dan in 1980).⁶ Maar overconsumptie en stress maakten ons ziek en ongelukkig. Burn-out groeide uit tot beroepsziekte nummer één, met alleen al een verdubbeling in de laatste twintig jaar.⁷ En al zijn er steeds meer psychiaters, de wachtlijsten worden langer en langer.⁸

Bang voor onvoldoende geld

We associëren economische groei doorgaans met verhoging van welvaart, maar we kunnen het net zo goed beschouwen als verarming: een toename van schaarste. Dingen waarvoor we dachten nooit te hoeven betalen, kosten tegenwoordig geld. En waarmee betalen we? Met geld natuurlijk – datzelfde geld dat ons verwoed

² Zie: Mulligen, P.H. van, '[Economische groei en het inkomen van Nederlanders](#)', CBS, 15 april 2021.

³ Zie: Zanden, J.L. van, en Rijpma, A., '[Welbevinden blijft laatste decennia achter bij economische groei](#)', 11 april 2019.

⁴ Zie: Tilburg, R. van, '[Waarom zijn huizen zo verrekke duur – en nog 9 vragen en antwoorden over wonen in Nederland](#)', in: *De Correspondent*, 22 april 2021.

⁵ Zie: [Rijksbegroting 2017](#), op [Rijksbegroting.nl](#).

⁶ Zie: Heijne, S. en Noten, H., '[Waarom we steeds harder werken voor steeds minder](#)', Amsterdam 2020. En: '[Historische reeks van de lange vakanties van Nederlanders, 1969-2016](#)', CBS, 1 mei 2017.

⁷ Zie: Houtman, I. e.a., '[Oorzaken, gevolgen en risicogroepen van burn-out](#)', TNO, 13 december 2019. En: '[Personen met verstrekte geneesmiddelen; regio \(GGD\) Antidepressiva sinds 2013](#)', CBS, 24 februari 2021.

⁸ Zie: Abels, R., '[Er zijn niet te weinig psychiaters, er zijn er te veel](#)', in: *Trouw*, 30 oktober 2020.

doet worstelen en waarvoor we offers brengen. Als er één ding schaars is, is het wel geld, toch? De meeste mensen die ik ken leven constant in lichte onrust (soms ook in hoge bezorgdheid), uit angst niet voldoende geld te hebben. En zoals ook de bezorgdheid van de rijken ons toont, blijkt geen enkele hoeveelheid ooit 'genoeg'.

Scan om Charles Eisenstein te lezen: [QR-code](#)

Ook de natuur betaalde een hoge prijs. Sinds 1980 warmt de aarde twee keer sneller op dan voorheen⁹ en ook het aantal planten- en diersoorten neemt sneller af. De *Living Planet Index* schat in dat het aantal zoogdieren, vogels, vissen, reptielen en amfibieën sinds 1980 wereldwijd met 61 procent is afgenomen¹⁰ en honderden soorten zijn voor altijd verdwenen. De vervuiling door plastic is sinds 1980 tien keer erger geworden.¹¹

Mensen gingen schulden maken om mee te kunnen doen, het consumptief krediet is sinds 1980 verdrievoudigd.¹² De sociale zekerheid werd afgebouwd en de uitkeringen stegen voortaan niet meer mee met de lonen: als je armoede voelde zou je wel gaan werken. Het aantal kinderen dat in ons rijke land in armoede opgroeit is sterk toegenomen, tot een schokkende 319.000 op het dieptepunt van de schulden crisis (2013), en het zijn er nu nog steeds een kwart miljoen.¹³ Tegelijk groeide het aantal jonge veelverdieners: de jaren tachtig waren voor de yuppen. De overheid trok zich terug van het economisch speelveld. Bedrijven sneden telkens weer in hun kosten; steeds meer medewerkers werden gedwongen om voor zichzelf te beginnen. De verborgen werkloosheid is daardoor zo'n beetje verdubbeld.¹⁴

De overheid kwam met de 'participatiesamenleving' op de proppen, waarin de overheid zorgt voor het bedrijfsleven en de mensen zorgen voor elkaar.¹⁵ De mensen gingen de overheid wantrouwen en de overheid de mensen.

⁹ Zie: '[Climate Change: Global Temperature](#)', op [Climate.gov](#), 15 maart 2021.

¹⁰ Zie: Ritchie, H., '[Our world in data - Living Planet Index](#)'. En: [Living Planet Report 2020, WNF](#), 2020.

¹¹ Zie: '[Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services](#)', [IPBES](#), 2019.

¹² Zie: '[Geld - en kapitaalmarkt: 1900 - 2002](#)', [CBS](#), 4 september 2017. En: [Trendzicht 2021, AFM](#), 3 november 2020.

¹³ Zie: [Opgroeien zonder armoede](#), Sociaal-Economische Raad, maart 2017. En: Hoff, S. en Hulst, B. van, [Armoede in kaart 2019](#), [SCP](#), 3 september 2019.

¹⁴ Zie: Bosch, F. van den, en Petersen, C., [De omvang van de verborgen werkloosheid in de WAO](#), via [ResearchGate.net](#), januari 1980. En: Vrieselaar, N., en Wijffelaars, M., '[Zo krap is de Nederlandse arbeidsmarkt nog niet](#)', [RaboResearch](#), 4 juli 2017. En: Jonker J. en Bouman, M., '[Heel veel mensen 'verborgen' werkloos door coronacrisis, waarschuwt CPB](#)', op [NOS.nl](#), 14 mei 2020.

¹⁵ Koops, E., '[Verzorgingsstaat – betekenis, kenmerken en korte geschiedenis](#)', op [Historiek.net](#), 14 november 2019.

Er is dus sinds 1980 van alles gekanteld in onze samenleving. De samenleving is versmald tot een economische machine voor de groeiende rijkdom van steeds minder mensen, ten koste van de natuur. Gezonde grenzen ontbreken, *money rules the world*. De spelregels die daaraan alle ruimte geven zijn afgedwongen door de wereld van het grote geld, een wereld die in de jaren tachtig en negentig ruim baan kreeg. De financiële markten. *Investment bankers, hedge funds en private equity*. De grote bedrijven met hun lobbyisten, in opdracht van rijke aandeelhouders.

Met elkaar begrenzen we onze economie

De economie lijkt voor de grondwet dus niet te bestaan, maar tegelijk zegt diezelfde grondwet wél dat de overheid moet zorgen voor bestaanszekerheid, verdeling van welvaart, bewoonbaarheid en het leefmilieu. Dan moet de overheid de economie nu wel doelgericht gaan organiseren. Zich niet meer laten leiden door wat de financiële markten, Europa of de Verenigde Staten ons willen opleggen. Maar door de wensen en behoeften van ons als bevolking. Hoe willen wij, met elkaar, dat onze economie reilt en zeilt? Want dit is de kern: ons spel heet niet Economie, ons spel heet Samenleven. De economie is daar maar een schakel in die moet bijdragen aan de kwaliteit van ons samenleven. Dan moet onze samenleving dus ook de economische spelregels bepalen: jij en wij allemaal met elkaar.

Hoe we nu met de wereld omgaan is niet slim. Het economie-vacuüm in onze grondwet kon zich vanaf 1980 vullen met een jacht op bezit. Het is moeilijk om daar vrij van te blijven en dat maakt meer kapot dan ons lief is.

Dat kan slimmer. *Wij stellen voor om onze economie nu te gaan baseren op onze collectieve waarden, op wat we in Nederland met elkaar belangrijk vinden, als gezonde grenzen voor die economie: **Elkaar Helpen en Eerlijk Delen en Niks Opmaken.***

De jonge generaties gaan ons voor

Het idee dat we pas gelukkig zullen worden als we meer geld hebben (en daardoor leuke vrienden, meer status, meer waardering), dát is de crisis waarin we zitten. Een morele crisis. Weet je hoe ik in het Onze Vader de bede om 'ons dagelijks

brood' interpreteer? Help ons om te vertrouwen dat het er al is. Er is genoeg, als we er eerlijk mee omgaan en verstandig delen. Daarin gaan mijn kinderen mij voor, zij kunnen leven van drie keer niks, en ze geloven in overvloed.

Scan om Matthijs Bierman te lezen: [QR-code](#)

Grondwetten kwamen er om de macht van de staat te begrenzen en burgers te beschermen tegen machtsmisbruik. In onze tijd moeten we vooral ook de macht gaan beperken van geld, van de financiële markten, en van grote bedrijven die hun economische macht misbruiken. Die grote bedrijven hebben de democratie zo'n beetje overgenomen: ze hebben geen stemrecht, en toch doet de overheid tegenwoordig meestal wat zij willen. Dat moeten we terugdraaien om ons *samen*-leven te redden. Dat kan, door nu aan de grondwet toe te voegen dat wij onze economie baseren op gezonde waarden, als veilige kaders waarbinnen de economie alle ruimte kan krijgen:

1. **Elkaar Helpen.** De economie van vandaag speelt ons uit elkaar en versmalt ons tot 'consument'. Het wordt steeds lastiger om gewoon mens te zijn. Terwijl we in het gewone leven juist geven om saamhorigheid. In het gewone leven willen we gewoon voor elkaar klaarstaan. Elkaar wat gunnen. Oog hebben voor elkaar. Wij willen gezien worden, niet als een nummer worden behandeld, én we willen de ander zien. Wij willen een economie die meer over samenwerken gaat dan over harde cijfers en winnaars en verliezers. Wij willen niet alleen vrijuit kunnen werken en ondernemen; we willen daarbij ook zien wat anderen nodig hebben.

*Wij kiezen niet voor geld maar voor relaties en onderlinge verbinding als de basis van onze economie. We moeten in onze economie **Elkaar Helpen**.*

Jan Terlouw bij De Wereld Draait Door

We woonden in een singelhuis in Utrecht. En overal hingen touwtjes uit de brievenbussen. De kinderen konden gewoon de voordeuren opentrekken en bij elkaar naar binnenlopen. Volwassenen ook. We vertrouwden elkaar. En we zeiden: *make love, not war*. We hadden natuurlijk kritiek op de regering en we vonden dat er dingen anders moesten, maar we wántrouwden hen niet. De regering had moreel gezag in die tijd. En nu is het 2016 en zijn heel veel dingen veranderd. [...] Er hangen geen touwtjes meer uit de brievenbussen. We vertrouwen elkaar niet meer.

2. **Eerlijk Delen.** Het is niet goed dat de meeste rijkdom bij een kleine groep mensen terecht is gekomen. Het is niet eerlijk en het ondermijnt ons vertrouwen in elkaar. Als de welvaart verder toeneemt mag die niet wéér bij die kleine groep belanden. Die moet een stap terug doen en ruimte maken voor welvaart die breed wordt verdeeld. Schaarse grond en economische groei bijvoorbeeld zijn van iedereen. En de overheid en het bedrijfsleven moeten de rekening van de uitdagingen waar onze samenleving voor staat niet meer doorschuiven naar de mensen die het al moeilijk hebben, maar eerlijk verdelen.

*Wij kiezen voor welvaart en welzijn voor iedereen, door dik en dun. We moeten in onze economie **Eerlijk Delen**.*

3. **Niks Opmaken.** We willen rekening houden met onze jongste generaties. We willen de natuur niet vernietigen, maar behouden en herstellen – de wereldwijde bossen, onze natuurgebieden, de diversiteit aan planten en dieren. We moeten zuinig omspringen met de weinige aardolie die nog kan worden verbruikt totdat de aarde 1,5°C is opgewarmd. Bedrijven mogen niet vervuilen en moeten de natuur gaan zien als een belanghebbende partij. Ze mogen niks kapot maken. De voorraden in de natuur – grondstoffen, bodem, water en lucht – zijn niet van hen maar van iedere burger.

*Wij kiezen ervoor om zuinig te zijn op alles waar we vandaag of morgen te weinig van hebben. We moeten in onze economie **Niks Opmaken**.*

Deze drie heldere kaders voor de economie, gebaseerd op onze gedeelde waarden, monden uit in slimme nieuwe spelregels en nieuwe bouwstenen die met elkaar de ruggengraat zijn van dit boek.

De rijken warmen de aarde op

Terwijl de wereld worstelt met de huidige corona-pandemie dreigt een nieuwe crisis. De rijkste één procent van de wereldbevolking is verantwoordelijk voor meer dan twee keer zoveel CO₂-uitstoot als de 3,1 miljard armste mensen. [...] Tussen 1990 en 2015 verbruikte de rijkste tien procent een derde van ons resterende wereldwijde koolstofbudget, terwijl de armste helft van de bevolking maar vier procent

voor haar rekening nam. Het koolstofbudget is de hoeveelheid CO₂ die aan de atmosfeer kan worden toegevoegd zonder dat de mondiale temperatuur toeneemt met meer dan 1,5°C. Dit is het doel van het Parijse Klimaatakkoord uit 2015, om zo de ergste gevolgen van klimaatverandering te voorkomen.

Scan om Bertram Zagama te lezen: [QR-code](#)

Wat kwetsbaar is wordt elke crisis weer geraakt

Onze grondwet is ingevoerd toen Nederland onafhankelijk werd van het Frankrijk van Napoleon, in 1814. Daarna is de grondwet regelmatig bijgesteld en uitgebreid, met bijvoorbeeld de vrijheid van onderwijs, de vrijheid van meningsuiting en het kiesrecht voor alle volwassenen.

De grote wijzigingen waren vaak een reactie op historische gebeurtenissen. Bijvoorbeeld op de eenwording van Nederland en België (en later weer op de scheiding van die twee). De parlementaire democratie danken we aan de wijziging van 1848, die wordt gezien als een 'vreedzame revolutie' in reactie op grote rellen onder een beroerde economische situatie. En de laatste grote bijstelling van 1983 werd in gang gezet door onvrede over het gesloten politieke systeem waarin een kleine elite de dienst uitmaakte.¹⁶

Tijden van crisis zetten ertoe aan om het oude systeem op de schop te nemen. Ook nu maken we historische gebeurtenissen mee die roepen om een bijstelling van de grondwet. De breuklijn van het grote geld tegenover de kleine burger wordt steeds duidelijker.

Het is een naar trekje van elke crisis: de klappen vallen altijd weer op de verkeerde plaats. Dat zagen we in de schulden crisis van 2008. Dat zien we in de klimaat crisis. En we ervaren het in de coronacrisis. Wie arm is, werd nog armer. Wat zwak is, werd nog zwakker. De coronacrisis maakt heel zichtbaar wat allang stuk was. Binnen ons economisch systeem kunnen overheden en bedrijven niet anders dan de kosten doorschuiven naar de zwakste schakels – de mens en de natuur.

---

¹⁶ Zie: '[Grondwetsherzieningen 1815 - heden](#)', op [DeNederlandseGrondwet.nl](#). En: [Staatscommissie Cals/Donner](#).

Daardoor blijft de economie draaien om grote bedrijven en welvaart, om rijkdom, en niet om mensen en welzijn.

Meer dan ooit, is *dit* het moment. Alles is in beweging gebracht. Deze nare crisis gaat overduidelijk wél over mensen. Over de mensen die overlijden aan Covid-19. Over ondernemers die medewerkers moeten ontslaan, en zzp'ers die financieel afhankelijk zijn geworden van de staat. Over kunstenaars, sporters en musici die op hun handen zitten. Over de vitale beroepen die we zo'n beetje waren vergeten, en die onze samenleving op de been blijken te houden.

Waarom zouden we terug willen naar het economisch systeem van vóór die crisis? Dat zakte in een paar weken in elkaar, samen met de internationale goederenstromen. Lokale economieën bleken onvoldoende veerkrachtig en onvoldoende zelfvoorzienend om de klappen op te vangen.

Nu is het aan ons

Historically, pandemics have forced humans to break with the past and imagine their world anew. This one is no different. It is a portal, a gateway between one world and the next. We can choose to walk through it, dragging the carcasses of our prejudice and hatred, our avarice, our data banks and dead ideas, our dead rivers and smoky skies behind us. Or we can walk through lightly, with little luggage, ready to imagine another world. And ready to fight for it.

Scan om Arundhati Roy te lezen: [QR-code](#)

Vanuit de pauze die het coronavirus ons oplegde kunnen we nu net zo goed doorpakken naar een slimme update van onze economie. Zodat die weer een eeuw meekan. We zijn er eigenlijk al best dichtbij. Toen we voor het eerst in lockdown moesten bleken we met zijn allen, van hoog tot laag en van links tot rechts, geweldig flexibel en inventief te zijn en voor elkaar klaar te staan. Dat bewijst dat wij als samenleving dit kunnen. We kunnen het besturingssysteem van onze samenleving nú gaan ombuigen. Geen *herstart* van de economie maar een *hervorming*. Een gouden kans. Het zou een blunder zijn om die niet te pakken.

Die hervorming vraagt om een betere grondwet, waarin niet alleen de overheid maar ook de economie wordt begrensd. In het laatste deel van dit boek doen we

voorstellen voor zo'n grondwet. Voor nu is het vooral van belang om vast te houden dat een gezonde economie vraagt om gezonde grenzen. Om grondwettelijke kaders, waarbinnen de vrije-markteconomie voluit haar werk kan doen maar het spel niet meer draait om zelfverrijking.

Nederland is een ondernemend, flexibel land dat al vaker voorop ging in een snel veranderende wereld, aangejaagd door het gezonde verstand van eigenzinnige burgers en een praktische overheid. Met vernieuwingen die gaan van de Deltawerken en de verzorgingsstaat tot totaalvoetbal. We zijn zelfs de uitvinder van de bouwsteen die aan de wieg stond van de moderne economie: de effectenbeurs met anonieme aandeelhouders. Juist wij – klein en overzichtelijk, en ook ondernemend – kunnen als eerste overstappen op een eigentijds besturingssysteem. Dit boek laat zien hoe.

Een kaartenhuis dat zichzelf overtreft

Nu onze samenleving een kaartenhuis blijkt, ontdekken we ook dat we met die lichte kaarten heel makkelijk iets nieuws kunnen bouwen. "Iedereen is opeens flexibel, je ziet allemaal creatieve dingen ontstaan!" Ook daar staan we met zijn allen met open ogen naar te kijken. Ziekenhuizen die opeens met militaire precisie en groot ondernemerschap het aantal IC-bedden verdubbelen. Wijken waarin allerlei mensen opstaan om samen prachtige initiatieven neer te zetten. Online dans- en yogalessen, belangrijke vergaderingen of zelfs brainstormsessies, waarvan we een maand geleden nog zouden hebben gezegd dat 'dat echt niet zou werken'. En zelfs de politiek, waarin een PvdA-minister wordt aangesteld en Jesse Klaver vraagt of de grenzen niet dicht moeten. Iedereen die we interviewen constateert hetzelfde: dit had ik niet verwacht, we overtreffen onszelf.

Scan om Maarten Savelberg te lezen: [QR-code](#)

Samenvatting van deze bouwsteen

In onze grondwet komt het woord economie niet voor. Niet snugger, want juist sinds de laatste grote grondwetswijziging is het economiespel ontspoord. Dat schreeuwt om betere spelregels. Sinds 1980 is onze samenleving gekanteld – versmald tot een economische machine voor de groeiende rijkdom van steeds

minder mensen, ten koste van de natuur. Door het economie-vacuüm in de grondwet kon de overheid gaan denken dat de economie iets neutraals is. Iets wat zij moet dienen, maar niet moet inkaderen en bijsturen.

Er is een grondwetswijziging nodig om de overheid weer bij de les te krijgen. Wij stellen voor om de economie nu te gaan baseren op onze collectieve waarden, op wat we in Nederland met elkaar belangrijk vinden: *Elkaar Helpen* en *Eerlijk Delen* en *Niks Opmaken*. Om in de grondwet vast te leggen dat wij onze economie baseren op deze waarden – als veilige kaders waarbinnen de economie alle ruimte krijgt.

Belangrijke grondwetswijzigingen uit het verleden werden aangejaagd door grote crises. Ook nu maken we historische gebeurtenissen mee, die roepen om een bijstelling van de grondwet. *Now is the time*.

Spelregels oude economie:

- De grondwet begrenst alleen de overheid; niet de economie, de financiële markten en de grote bedrijven.
- "Alles is economie" en tegelijk is de economie iets neutraals.
- Het is goed voor alles en iedereen als de economie telkens weer meer ruimte krijgt.
- Het neoliberalisme is de norm, en het verzamelen van bezit het doel.
- Als de economie groeit komen we elke uitdaging te boven.
- De overheid moet zich terugtrekken van het economisch speelveld.

Spelregels nieuwe economie:

- De grondwet begrenst het geld, de financiële markten en de grote bedrijven met drie gezonde kaders: *Elkaar Helpen* en *Eerlijk Delen* en *Niks Opmaken*.
- Binnen dit speelveld kan de economie alle ruimte krijgen.
- De vrije-markteconomie blijft voluit haar werk doen, maar het spel draait niet meer om zelfverrijking.
- De overheid bepaalt het karakter van het spel.
- De overheid bewaakt en onderhoudt de economische spelregels doorlopend. Achterhaalde spelregels worden bijgesteld en vervangen, nieuwe spelregels toegevoegd.